

Amerika Birləşmiş Ştatlarında məktəbəqədər təhsil

Xalidə Həmidova

Azərbaycan Respublikasının Təhsil İnstiututunun dissertanti, ADPU, Məktəbəqədər təhsilin pedaqogikası kafedrasının müəllimi. E-mail: musayevaxalide@mail.ru
<https://orcid.org/0000-0001-6873-2353>

Xülasə. ABŞ məktəbəqədər təhsili nəyi və necə öyrədir? Bu suala cavab axtararkən ABŞ-in məktəbəqədər təhsil sistemində istifadə olunan müxtəlif proqramları və kurikulumları təhlilə cəlb etdik. Apardığımız araşdırmaclar göstərdi ki, ABŞ-da bu sahədə ayrı-ayrı dövrlərdə müxtəlif nəzəriyyələr tətbiq edilib, çoxsaylı eksperimentlər aparılıb və hər dəfə yeni metodlar, strategiyalar irəli sürürlüb. Bu ölkədə keyfiyyətli təhsil üçün cəmiyyətdə gedən dəyişiklikləri nəzərə alır, təhsildə keyfiyyəti daim gündəmdə saxlayırlar. Məqalədə *Head Start* proqramı, kreativ kurikulum, *High Scope* və başqa kurikulumlar təhlil edilib. Proqramlarda əsas tutulan prinsip və qaynaqlar nəzərdən keçirilib. Məqalənin yazılmışında məqsəd ABŞ-in məktəbəqədər təhsil sistemi ilə Azərbaycanın məktəbəqədər təhsil sistemi arasındaki fərqləri, oxşarlıqları müəyyən etmək, proqramlar, kurikulumlar yazılırkən bu ölkənin məktəbəqədər təhsil sisteminin mütərəqqi cəhətlərini, milli xüsusiyətləri nəzərə alaraq, onun tətbiqi imkanlarını araşdırmaqdır.

Açar sözlər: məktəbəqədər təhsil, kreativlik, kurikulum, keyfiyyət, aktivlik, öyrənmə, özünüidarə, özünümaliyyələşdirmə.

<http://dx.doi.org/10.29228/edu.86>

Məqaləyə istinad: Həmidova X. (2019) *Amerika Birləşmiş Ştatlarında məktəbəqədər təhsil*. «Məktəbəqədər və ibtidai təhsil». № 4 (229), səh. 128–136.

Məqalə tarixçəsi: göndərilib – 17.10.2019; qəbul edilib – 21.10.2019

Giriş

Dünyanın inkişaf etmiş ölkələrinin təhsil sistemlərində demokratikləşmə prosesi gedir. Bu prosesin prinsipləri əlçatanlıq, diferensiallaşma, variativlik və nəticəyönümlülükdür. Məktəbəqədər təhsil müəssisələrinin idarə olunmasında

mərkəzləşmənin tətbiqi varisliyi, şəffaflığı və idarəetmədə nəticəyönümlülüyü əsas götürür. Nəzərdən keçirəcəyimiz ABŞ-in məktəbəqədər təhsil sistemində də yuxarıda sadaladığımız prinsiplərə müntəzəm şəkildə riayət olunur. Araşdırma apararkən ABŞ-in Şərqi Miçiqan Universitetinin nəzdindəki Təhsil Kollecinin məktəbəqədər təhsil fakültəsinin tələbələri üçün təlimatda, eləcə də «Tələbənin təlim vəzifəsinə dəstək» kitabında «Düşünmək nədir?» sualına maraqlı bir cavabla qarşılaşdım. Kitabda yazılır: «Hər gün müxtəlif hadisələr (tədris və təlim) haqqında bir çox məlumatlar əldə edirsiniz. Araşdırımlar əvvəlcə bu məlumatı anlamağınızı, sonra təhlil etməyinizi, bir az da vaxt sərf edərək, onun mənasını açmağınızı imkan verir. Düşündüyüünüz zaman özünüzə sual verin: niyə bu hadisələr məhz bu şəkildə baş verir? Unutmayın ki, ilkin şərhlər düzgün olmaya bilər. Niyə hər şeyin olduğu kimi baş verdiyini düşünürsünüz? Məlumatınızı artırmaq üçün bu barədə informasiya toplamağa və düşünməyə davam edin. Səhvərinizdən də çox şey öyrənə bilərsiniz. Bundan əlavə, tərəddüd etdiyiniz məqamlar üzərində düşünmək də faydalıdır. Refleksiya sizə bildiklərinizi təhlil etmək, suallarınızı sadalamaq, düşüncələrinizi aydınlaşdırmaq və sonrakı hərəkətlərinizdə daha diqqətli olmaq imkanı verir». Həqiqətən də, «Nəyi öyrənmək?», «Necə öyrənmək?», «Niyə öyrənmək?» problemlərinin ABŞ-in məktəbəqədər təhsil sistemində erkən yaş dövründən başlayaraq, bütün təhsil pillələrində vacib şərt olduğunu şahidi olurraq. İntellektual proseslər – əlaqələndirmə, təhliletmə, tədqiqetmə və sintez vacib şərtlər sayılır. Aşağıda nəzərdən keçirəcəyimiz proqramlarda bunun şahidi olacaqıq. İnsan amili, təhsil ABŞ-da ən çox kapital qoyulan sahələrdən biridir. ABŞ hökuməti iqtisadiyyatın inkişafında təhsilə ayrılan investisiyaların əsas olduğunu elan edir və bu prosesə erkən yaş dövründən başlamağı vacib hesab edir. ABŞ-da məktəbəqədər təhsil müəssisələri daha çox özünüidarə, özünümaliyyələşdirmə və öz müqəddəratlarını müəyyən etmə sərbəstliyinə malikdirlər. Bu proses XX əsrin ikinci yarısından başlanmışdır.

ABŞ-in məktəbəqədər təhsil sistemi vahid idarəetmə mərkəzinə malik deyil. Hər ştat, hər şəhər və hər məktəbəqədər təhsil müəssisəsi işini öz programına görə qura bilər. Bu programlar qısa, yaxud uzun müddət üçün nəzərdə tutulur və adətən, sosialyönümlü, inkişafetdirici məqsədlər daşıyır.

ABŞ-da uşaqlar 5 yaşından məktəbəqədər təhsil müəssisələrinə gedirlər. Bizim ölkəmizdə bu qruplar «məktəbəhəzirliq qrupları» adlandırılır. ABŞ qanunvericiliyinə görə, təhsil 6 yaşdan başlayır. Uşaqlar 5 yaşından ilk təhsil pilləsinə hazırlaşırlar. Belə demək olarsa, oyunlardan addim-addim tədrisə keçid başlayır. 5 yaşa qədər isə «todler»-körpələr və 3-5 yaşlı uşaqlar üçün müəssisələr mövcuddur. Belə müəssisələr daha çox müxtəlif ali və orta ixtisas müəssisələrinin (universitetlər, kolleclər və s.) nəzdində açılır və tələbələr burada ixtisas hazırlığı keçirlər, məsələn, Şərqi Miçiqan, Siena Hayts universitetlərində, Adrian kollecində belə məktəbəqədər müəssisələr fəaliyyət göstərir.

Bir çox ştatlarda 4–5 yaşlı uşaqlar üçün ictimai əsaslarla maliyyələşən, xüsusi proqramlarla fəaliyyət göstərən məktəbəqədər təhsil müəssisələri təşkil edilir. Bu məktəbəqədər təhsil müəssisələrinə, ilk növbədə, fiziki məhdudiyyətli, sosial baxımdan ehtiyacı olan və risk qrupuna daxil edilən uşaqlar qəbul olunurlar.

ABŞ-da ən çox yayılan proqram *Head Start* proqramıdır. Bu proqram daha çox aztəminatlı ailələrin uşaqlarının təhsil alması üçün nəzərdə tutulmuşdur. Bu, çox az hissəsi ABŞ hökuməti və ya ştatları tərəfindən maliyyələşdirilən Amerika Birləşmiş Ştatları Səhiyyə və İnsanlara Xidmət Departamentinin proqramıdır. Bu proqramın köməyi ilə aztəminatlı ailələrin uşaqlarının erkən uşaqlıq dövründə təhsili, sağlamlıq, qidalanma və s. layihələrdə hərtərəfli iştirakı üçün xidmətlər təqdim edilir. Proqramın xidmətləri daha çox ABŞ hökumətinin ailələrin qarşılaşdığı problemləri həll etmək, sağlam ailə münasibətlərini inkişaf etdirmək, uşaqların fiziki və emosional rifah halını yaxşılaşdırmaq, idrak bacarıqlarını təkmilləşdirmək üçün şərait yaratmasında təzahür edir. Bu, məktəbəqədər təhsildən ibtidai məktəbə keçidi təmin edən, uşaqların ailə üzvlərindən başqa, həmyaşlıları ilə də müvəffəqiyətə ünsiyyətdə olmalarını, mühitə uyğunlaşmalarını və məktəbin uşaqlardan gözləntilərinin həyata keçirilməsini təmin edən, müxtəlif inkişaf problemlərini şərtləndirən proqramdır. Davranış yönümlü təlim prosesinə əsaslanan bu proqram, demək olar ki, ABŞ-da ən çox yayılan proqramlardan biridir. Bu proqramın yaradılmasında məqsəd təlim prosesinə daha yaradıcı yanaşaraq, şəxsiyyətin özünüinkişafını təmin etməkdir. Əsas məqsəd nəzərdə tutulan inkişafın planauyğun şəkildə aparılması və lazımlı gəldikdə, dəyişikliklərin əsaslı həyata keçirilməsidir.

Pedaqoqun işi, əsasən, əvvəlcədən inkişafetdirici mühiti yaratmaq və aparılacaq fəaliyyəti planauyğun şəkildə fasilitasiya etməkdir. Onun işinin daha səmərəli olması üçün qruplar üzrə uşaqların yaşa uyğun sayı belə müəyyən edilmişdir:

4–5 yaş qrupu	20-dən çox uşaq daxil deyil. 17 uşaq (double class) – bütün gün
3 yaş qrupu	17-dən çox uşaq daxil deyil. 15 uşaq (double class) – bütün gün
3 yaşa qədər	8 və ya 9-dan çox uşaq daxil deyil. Burada tərbiyəçi-müəllimlərin sayından asılılıq var.

Əgər həftədə 5 gün məşğələ aparılırsa, il ərzində 160 saat məşğələ planlaşdırılır. Həftədə 4 gün məşğələ keçirilərsə, 128 saat üçün minimum planlaşdırma aparılır. Bir gündə 3,5 saata qədər məşğələ aparıla bilər. Məşğələlərə verilən saatları planlaşdırarkən pedaqqoq daha çox uşaqların inkişafını təmin edən və hazırlı-

dövrdə onların bacarmadıqları qabiliyyətlərin inkişafına istiqamətlənir. Müəllim bu bacarıqları inkişaf etdirərkən uşaqların maraqlarını nəzərə alır və məqsədyönlü şəkildə onları bu bilik və bacarıqları əldə etməyə istiqamətləndirir. *Head Start* programı ilə işləyən müəllim müsbət inkişafetdirici mühit yaratmağı bacarmalıdır ki, uşaq öz potensialını aşkara çıxara bilsin, motivasiya olunsun.

Motivasiya fəaliyyətlərdə və resurslarda ifadə olunur. Qrupun dizaynı da uşaqların inkişafına xidmət etməli və programın tələbləri ilə uzaşmalıdır. Qrup otaqları bütün dünyada qəbul olunan mərkəz və ya guşələrə bölünməli, funksional şəkildə yerləşdirilməlidir. *Head Start* programında fəaliyyət mərkəzləri fərqli elementləri ilə seçilir, məsələn, hər mərkəz fərqli rəngə malikdir. Oyun və ya aktivlik mərkəzləri daha parlaq rənglərlə dizayn edilir. Riyaziyyat və oxu mərkəzlərində daha sakit rəng çalarları hakimdir. Bu mərkəzlər bir-birinə yaxın yerləşdirilir. Rəsm və yaradıcılıq mərkəzləri otağın daha işıqlı hissələrində quraşdırılır. Uşaqların sakit istirahət edə biləcəyi mərkəz də yaradılmalıdır. Bütün mərkəzlər bir-birindən bir metr məsafədə arakəsmə ilə ayrılmalıdır ki, uşaqlar bir-birinə mane olmasınlar. Arakəsmələr çox hündür olmamalıdır ki, pedaqqoq bütün mərkəzlərə rahat nəzarət edə bilsin. Daha çox sakitlik tələb edən və daha çox səs-küylü olan mərkəzlər bir-birindən uzaq məsafələrdə yerləşdirilməlidir.

ABŞ-in məktəbəqədər təhsil müəssisələrində çox istifadə olunan ikinci program *kreativ kurikulumdur*. Kreativ kurikulum məktəbəqədər təhsildə 1978-ci ildən tətbiq olunmağa başlanılmışdır. Hazırda 6-cı dəfə yenilənən kurikulum hərtərəfli, yaradıcı və konstruktiv program hesab edilir. Özəl məktəbəqədər təhsil müəssisələrində kreativ kurikulumdan istifadəyə üstünlük verilir. Programın aparıcı müəllifi Diana Traster Dodjedir. 13 həmmüəllif isə tədris strategiyalarının yaradılmasında iştirak edib. Kreativ kurikulumun əsas metodlarından biri tədqiqatçılıqdır. Bu barədə kurikulumda belə deyilir: «Tədqiqatçı yanaşması – uşaqların mövzunun məzmununu dərin araşdırımlar vasitəsilə öyrənmələri əsaslıdır. Uşaqlar mövzu ilə bağlı suallar verməyi öyrənməli, araşdırma və kəşflər etməklə öz suallarına cavab tapmalıdır» [«Tədris strategiyaları», 2016, s.9]. Əsas araşdırma mövzularını ilin fəsilləri, toplar, binalar, ağaclar, paltarlar, azalma, çıxalma, əşyaların təkrar istifadəsi, emalı və s. əhatə edir. Buraya əlavə beş mövzu da daxildir: «Sadə maşınlar», «Həşəratlar», «Borular və tunellər», «İşarələr (nişan və əlamətlər)» və «Qum». Hər bölmə bir həftə ərzində, müəyyən suallar ətrafında təşkil olunan beş araşdırma əsaslanır, məsələn, «Binalar» mövzusunu öyrənərkən uşaqlar aşağıdakı sualları araşdırırlar: «Qonşuluğumuzda və digər yerlərdə olan binalar necə görünür?», «Binaların içərisində nə baş verir?», «Binaları kim tikir?», «Binaların tikintisində hansı materiallardan istifadə olunur?», «Hazırda yerləşdiyimiz binanın hansı xüsusiyyətləri var?» və s.¹

¹ <http://www.creativecurriculum.net>

Bu kurikulum 38 hədəfə yönəldilmiş 10 öyrənmə sahəsini əhatə edir: sosial-emosional bacarıqlar, dil qabiliyyətləri, fiziki hazırlıq, koqnitiv inkişaf, savad təlimi, riyaziyyat, elm və texnologiyalar, sosial tədqiqatlar, incəsənət və ingilis dilinin öyrənilməsi. Tədris planında beş əsas prinsip öz əksini tapmışdır:

1. Böyüklərlə müsbət qarşılıqlı əlaqə və münasibətlər inkişaf üçün müsbət zəmin yaradır.
2. Sosial-emosional bacarıqlar məktəbəqədər təhsildə mühüm amildir.
3. Konstruktiv və məqsədyönlü oyun təlimi dəstəkləyir.
4. Fiziki inkişaf öyrənmənin, qarşılıqlı əlaqələrin forma və keyfiyyətinə müsbət təsir göstərir.
5. Pedaqoq – ailə əməkdaşlığı inkişafa və təlimə kömək edir.

Yaradıcı kurikulum tədris planına hərtərəfli və integrasiya olunmuş yanaşma tətbiq edərək, öyrənmə prosesini sürətləndirir. Kreativ kurikulumda da qrup otaqlarında inkişafetdirici mühit yaradılarkən müxtəlif mərkəzlərin təşkil olunmasına üstünlük verilir. Pedaqoqlar işlərini planlaşdırarkən sərbəst şəkildə istənilən metodlardan istifadə edə bilirlər, məsələn, Miçiqan ştatının Adrian şəhərində yerləşən Medison ibtidai məktəbinin nəzdində kreativ kurikulumun istifadə olunduğu məktəbəhəzirliq qrupunun fəaliyyət rejiminə nəzər yetirək.² Medison ibtidai məktəbinin məktəbəhəzirliq qrupu kollektiv fəaliyyətə əsaslanan eksperimental siniflərdən ibarətdir. Müəssisədə iki sinif otağı birləşdirilərək, qruplar təşkil edilib. Bu qruplarda təxminən 42 uşaq təhsil alır. Siniflərdə sertifikat almış iki təcrübəli müəllim dərs keçir. Qruplarda aparılan iş müəllimlərin hər bir uşağın fərdi xüsusiyyətlərini nəzərə alaraq, onlara diferensial yanaşmalarını tələb edir. Müəllimlər məşğələ prosesində növbələşərək, həm qruplarla, həm də fərdi iş təşkil edirlər. Müəllimlərdən biri bütün siniflə məşğələ aparır, eyni zamanda, digər müəllim hər hansı bir uşaqla fərdi işi həyata keçirir və bunu sürətlə edir, yəni hər uşaqla iki-üç dəqiqə fərdi işləyir. Məşğələnin müəyyən bir mərhələsi bitdikdən sonra müəllimlər yerlərini dəyişirlər. Məşğələnin bu şəkildə təşkilində məqsəd uşaqların, müəllimlərin təhkiyə üsulundan usanmadan onları dinləmələri, fərqli metodikalara reaksiya vermələridir. Siniflərdə iki köməkçi var.

Gün rejimi aşağıdakı prosedurları əhatə edir:

- 8:25 – uşaqların qəbulu;
- 8:45 – səhər toplantısı və yeni mövzunun (sözün) müzakirəsi;
- 8:50 – gündəlik təqvimin işlənməsi;
- 9:10 – idman dəqiqəsi;
- 9:15 – söz oyunları və yeni sözlərin çap hərfləri ilə yazılışı;

² Supplement to the student teaching handbook. «Early childhood student teaching handbook», Eastern Michigan University, College of education, Rev 8/2015.

9:45 – mətnin paylaşaraq, ucadan oxunmasının təşkili (interaktiv);
10:00 – bədii təfəkkürün inkişafı (birinci hissə), oxunun idarə olunaraq təşkili;
10:20 – oxu təlimləri (*Lucy Calkins* kurikulumu vasitəsilə);
10:35 – bədii təfəkkürün inkişafı (ikinci hissə), oxunun idarə olunaraq təşkili;
10:55 – fasılə, səhər yeməyi;
11:45 – yazı və oxu;
12:00 – elmi və ya sosial tədqiqatlar;
12:30 – riyaziyyat məşğələsi;
13: 30 – inkişafetdirici oyunlar;
14: 15 – fasılə, nahar yeməyi;
14: 30 – xüsusi məşğələlər (idman, musiqi, təsviri fəaliyyət, əmək və s.);
15:15 – evə getməyə hazırlıq, sakitləşdirici fəaliyyətlərin təşkili;
15:30 – uşaqların evə yola salınması.

Gün rejimindən göründüyü kimi, kreativ kurikulum proqnozlaşdırılan, ardıcıl həyata keçirilən fəaliyyətlər cədvəli təqdim edir. Bu zaman həm yarım günlük, həm tam günlük, həm də uzadılmış tam gün programına aid nümunələr təqdim olunur. Uşaqlara müstəqil araştırma imkanları, kiçik qruplarla və siniflə kollektiv tədris vaxtları ayrıılır. Bundan əlavə, uşaqların hər gün müxtəlif bacarıqlara yiyələnmələri üçün oyunlardan (səhnələşdirilmiş oyunlar, bloklarla, oyuncاقlarla oyunlar, incəsənət, kitabxana, kəşflər, qum və su, musiqi və fiziki hərəkətlər, kompüter və s.) istifadə edilir.³

İş qrafiki fəal və sakit fəaliyyət balansını təmin edir və programın uzunluğundan asılı olmayaraq, seçim vaxtı üçün ən azı 60 dəqiqə verilir. Günün təxminən üçdə bir hissəsi uşaqların məqsədyönlü oyunlarla məşğul olmaları üçün istifadə olunur.

Kreativ kurikulum konstruktivizm fəlsəfəsinin (Jan Piage, Lev Vıqotski, Howard Qardner və Sara Smilanski və b.) nəzəriyyə və tədqiqatlarına əsaslanır. Yaradıcı kurikulum uşaqlarda sosial-emosional bacarıqları inkişaf etdirən, tədris prosesindəki müsbət münasibətləri dəstəkləyən, uşaqları konstruktiv oyuna həvəsləndirən və ailəni də tədris prosesinə qoşan tədris planlarını təbliğ edir. Müəllimlərə dərsləri uşaqların kəşfləri və oyunları vasitəsilə qura biləcəkləri şəkildə təşkil etmələri tövsiyə olunur.⁴

ABŞ-in məktəbəqədər təhsil sistemində bir çox fərqli yanaşmaları olan proqramlar: *High Scope* kurikulumu, *Project Approach* (yeni yanaşmalar), *Tools of the Minds* (İdrak vasitələri. Montessori, Reggio Emilia və b.) proqramları tətbiq edilir.

³ <https://www.naeyc.org>

⁴ <https://www.oaklandschoolsliteracy.org/resources/common-core-resources/ccss-curriculum/>

High Scope kurikulumuna görə, müəllimlər uşaqları təlim materiallarını araşdırmağa, həm böyüklər, həm də yaşıdları ilə ünsiyyətə, inkişafetdirici mühit yaradaraq öyrənməyə təşviq etməlidirlər. Fəal təlim *High Scope* kurikulumunun əsas tərkib hissəsidir. Bu kurikulum oyun prosesində, ətraf mühit, hadisələr və digər insanlarla qarşılıqlı münasibətlərdə biliklər əldə edən, müstəqil düşüncəli uşaqların yetişdirilməsini məqsəd kimi qarşıya qoyur:

- Hər bir uşaq ədalətli yanaşmaya, yüksək keyfiyyətli erkən təhsilə layiqdir.
- Uşaqların bu gün və həyatları boyu nəyə müvəffəq olacaqları proqnozlaşdırılmalıdır.
- Fəal təlim yolu ilə müsbət nəticələrə nail olunmalıdır.
- Güclü təlimatçı liderlər yetişdirilməlidir.

High Scope məktəbəqədər kurikulumunda təlim aşağıdakı səkkiz məzmun sahəsinə yönəldilmişdir:

- öyrənməyə yanaşmalar;
- sosial və mənəvi inkişaf;
- fiziki inkişaf və sağlamlıq;
- dil bacarıqları, savad təlimi və ünsiyyət;
- riyazi biliklər;
- yaradıcılıq, incəsənət;
- elm və texnologiyalar;
- sosial tədqiqatlar.

Bu səkkiz sahədə öyrənmə 58 əsas inkişaf göstəricilərinə əsaslanır [Ann S. Epstein. Michigan, 2007].

Aktiv öyrənmə

Böyüklərlə qarşılıqlı əlaqə. Müəllimlər tərəfdəş kimi fəaliyyət göstərir, uşaqlarla birlikdə işləyir və onları öyrənməyə təşviq etmək üçün həm şifahi, həm də yazılı (çap hərflərlə) şəkildə ünsiyyət qururlar.

Təlim mühiti. Proqnozlaşdırıla bilən fəal təlim mühiti yaratmaq üçün müəllimlər qrup otağını uşaqların evini, mədəniyyətini və dilini əks etdirən müxtəlif materiallarla təchiz edirlər.⁵

Gündəlik fəaliyyət. Uşaqlar həm fərdi, həm də kollektiv oyunlarda iştirak edir, kiçik və böyük qrup fəaliyyətlərində, yemək zamanı ünsiyyət qurur, özünəxidmət bacarıqlarını inkişaf etdirirlər. Gündəlik iş rejimini böyüklər və uşaqlar birlikdə müzakirə edirlər.

Qiymətləndirmə. Qiymətləndirmə də *High Scope* kurikulumunun əsas komponentlərindən biridir. Oyunlar zamanı uşaqların üzərində müəllimlərin anket

⁵ <https://www.seattletimes.com/education-lab/learning-in-nature-washington-becomes-first-in-the-country-to-license-outdoor-preschools>

müşahidələri aparmaları onların inkişafını obyektiv qiymətləndirməyə və təlim prosesini planlaşdırmağa imkan verir.⁶

Körpə uşaqların (infant-todler) kurikulumu. Kiçik yaşlı uşaqların oyun prosesində fəaliyyəti onların ətraf mühitə, hadisələrə münasibət bildirmələrinə, digər insanlarla qarşılıqlı əlaqə, ünsiyyət yaratmalarına xidmət edir. Məktəbəqədər təhsil (*preschool*) – yaradıcı tətbiqetmə, dil bacarıqları və savad təlimi, təşəbbüs və ictimai münasibətlər, fiziki inkişaf və musiqi, təsnifetmə bacarığı, rəqəmlər və say, məkan, zaman anlayışlarını öyrədir. Əsas məqsəd planlaşdırma, müşahidə, ardıcılılıq və müəyyənetmə bacarıqlarının mənimsədilməsidir.

Nəticə

Yuxarıda təhlil etdiyimiz proqramlara əsaslanaraq, ABŞ-da müasir məktəbəqədər təhsil dedikdə:

- bərabər imkanların təmin olunduğu təhsil;
- yarım və tam günlük proqramların təşkili;
- ailə ilə məktəbəqədər təhsil müəssisələrinin birgə işinin təşkili;
- fərqli proqramların tətbiqi;
- integrativ təhsilin təşkili;
- İKT-nin məktəbəqədər təhsildə geniş tətbiqi nəzərdə tutulur.

Bildiyimiz kimi, xarici ölkələrin təcrübəsi mexaniki şəkildə, olduğu kimi milli təhsil sisteminə tətbiq edilə bilməz. Ona görə də istənilən təcrübə təhlil edilərək milli zəmində adaptasiya və integrasiya olunmalıdır. ABŞ-da məktəbəqədər təhsillə bağlı həyata keçirilən proqramların təhlili aşağıdakı nəticələri çıxarmağa imkan verdi: ABŞ-da məktəbəqədər təhsilin xarakterik xüsusiyyəti uşaqların tərbiyə və təliminə olan yanaşmaların müxtəlifliyidir. Təhsil sahəsində dövlət siyasetinin əsas istiqamətlərindən biri erkən uşaqlıq dövründə təhsildir. Dövlət standartlar hazırlanır, məktəbəqədər təhsil proqramlarının əsas müddəalarını müəyyənləşdirir, tövsiyələr isə o qədər də sərt olmur. Digər əsas fərq ondan ibarətdir ki, hər bir məktəbəqədər təhsil müəssisəsi öz proqramını hazırlamaq və həyata keçirmək hüququna malikdir. Bütün məktəbəqədər təhsil proqramları uşaqları məktəbə hazırlamaq məqsədi daşıyır.

Tədqiqatlarımıza əsasən, belə bir nəticəyə gəldik ki, ABŞ-da məktəbəqədər təhsil proqramları müstəqil, təşəbbüskar uşaqların tərbiyə olunmasına, onlarda qarşılıqlı ünsiyyət bacarıqlarının formallaşdırılmasına istiqamətləndirilmişdir. Bu proqramlar rəngarəng, mahiyyətənən çəvik, məzmunca demokratikdir. Eyni zamanda, məktəbəqədər müəssisələrin valideynlərlə six əlaqə yaradığını, bunun üçün bütün proqramlarda xüsusi bir bölmənin nəzərdə tutulduğunu və bunun ABŞ-in məktəbəqədər təhsil sisteminə müsbət təsir etdiyini öyrəndik.

⁶ <http://www.creativecurriculum.net>

Preschool education in the United State of America

Khalida Hamidova

Lecturer department of pedagogy of preschool education Azerbaijan State Pedagogical University. Dissertatist of the Institute of Education of the Republic of Azerbaijan.
E-mail: musayevaxalide@mail.ru

Summary. What and how does the US teach preschool education? In seeking answers to this question, we have analyzed various programs and curricula used in the US preschool system. Our research has shown that different theories have been applied in the United States at different times in the field, numerous experiments have been carried out, and new methods and strategies have been put forward every time. The quality of education in the country is always on the agenda, considering the changes in society. The article analyzes Head Start program, creative curriculum, High Scope and other curricula. The programs outlined key principles and resources. The purpose of the article is to identify the differences and similarities between the US pre-school education system and Azerbaijan's pre-school education system, and to explore the possibilities of using this country's educational system while taking into account programs and curricula.

Keywords: preschool education, creativity, curriculum, quality, activity, training, self-governance, self-financing, self-determination.

İstifadə edilmiş ədəbiyyat

1. Ann S.Epstein. Ph.D. (2007) Essentials of Active Learning in Preschool. Getting to Know High Scope Curriculum. Michigan.
2. Dodge D., Heroman C., Colker L. & Bickart T. (2010). The Creative Curriculum for Preschool Foundation: Volume 1. Bethesda, MD: Teaching Strategies.
3. Head Start Program Performance Standards. (2016). CFR Capter XIII September.
4. Supplement to the student teaching handbook. (2015). «Early childhood student teaching handbook», Eastern Michigan University, College of education, Rev. 8.
5. <http://www.creativecurriculum.net>
6. http://www.michigan.gov/documents/mde/Item_S_233488_7.pdf.
7. <https://www.seattletimes.com/education-lab/learning-in-nature-washington-becomes-first-in-the-country-to-license-outdoor-preschools>
8. <https://www.naeyc.org>
9. <https://www.oaklandschoolsliteracy.org/resources/common-core-resources/ccss-curriculum/>